

MASARYKOVA UNIVERZITA

Fakulta sociálních studií

Katedra sociální politiky a sociální práce

D

**PODIVNÉ, NEZACÍLENÉ, NEODLIŠUJETE TYP
STALKERA DLE MOTIVU, PŘEDKLÁDANÉ PSA
JSOU OBECNÉ A NEINDIKUJÍCÍ INKLINOVÁNÍ K
STALKERSTVÍ**

Sociální deviace pro SPR (SPR209)

*Stalking U KOHO? v České republice optikou
psychoanalytické teorie JAKÉ KONRKÉTNI????*

Jana Růžičková (414630)

Sociální práce – Veřejná politika a lidské zdroje

bakalářské studium

imatrikulační ročník 2013

Jaro 2015

Obsah

Úvod	3
1. Stalking	3
2. Psychoanalytická teorie.....	6
3. Indikátory	7
4. Aplikace indikátorů.....	9
5. Zhodnocení teorie	10
Použité zdroje.....	11

Úvod

Tato práce se bude soustředit na problematiku stalkingu A TO JE CO, KDE, U KOHO, PROČ TOTO? v České republice optikou psychoanalytické teorie PROČ PRÁVĚ TÉTO A NE JINÉ – RESP. JAKÉ KONKRÉTNÍ PSA TEORIE?. Pro téma jsem se rozhodla z toho důvodu, že je v ČR do určité míry stále tabuizované a věnuje se pozornost spíše domácímu násilí než stalkingu, který je jeho specifickou skupinou JAKOU?. Stalkingem, KTERÝ PŘEDSTAVUJE CO? ZAJÍMÁ VÁS PRONÁSLEDOVÁNÍ CIZÍ OSOBY ČI OSOBY BLÍZKÉ? MOTIVY A TEDY I ZPŮSOBY VYSVĚTLNOVÁNÍ VZNIKU TOHOTO CHOVÁNÍ PAK MOHOU BÝT ODLIŠNÉ!!!!!! se nebudu zabývat z pohledu obětí a dopadů na ně, ale mým cílem je zaměřit práci na příčiny vzniku a existence stalkingu v dnešní populaci. Cílem této práce je tedy využití a zhodnocení psychoanalytické teorie ALE JAKÉ-KOHO???? v problematice stalkingu U KOHO, KDE – DOMA, VE FIRMĚ....????v České republice.

Cíl práce bude naplněn v následujících 5 kapitolách. První kapitola vymezí definici stalkingu, která ještě není zcela rozšířena v české společnosti a při nesprávné interpretaci by tedy mohlo dojít k mnoha nejasnostem. Druhá kapitola bude popisovat psychoanalytickou teorii jako takovou, z které v následující kapitole, indikátory, vytvořím sadu indikátorů a otázek pro respondenty, které by mohly být použity při výzkumu. Následně budu indikátory aplikovat na deviantní skupině stalkerů, kterou jsem si zvolila. Kapitola s názvem zhodnocení teorii shrne její nedostatky a návrh na doplnění o jinou teorii, aby došlo ke komplexnímu pochopení problematiky.

V práci popisují stalkery v mužském rodě z důvodu častějšího výskytu stalkerů v mužské populaci než v ženské. V úvahu jsou ovšem samozřejmě brány také ženy coby pronásledovatelky svých obětí. A NEBUDOU MOTIVY U ŽEN A MUŽŮ JINÉ???

1. Stalking

Stalkeři (pronásledovatelé) patří mezi skupinu deviantních jedinců, KTERÝ JE legislativně uzákoněn od roku 2010 A KTERÝ SPOČÍVÁ V ČEM???? (Urban a Dubský, 2008).

Stalking je pojem označující nebezpečné pronásledování či slídění. Je jednou ze specifických forem domácího násilí, jehož hlavním znakem je „*obsesivní upnutí se známého nebo neznámého pachatele na určitou osobu, kterou pak obtěžuje systematicky a úporně*

projevy nevyžádané a nechtěné pozornosti“ (Čírtková, 2008). Jednotlivé definice stalkingu se liší formulováním, ale nikoliv obsahem, jedná se o navzájem se doplňující vymezení problému. Například Tjaden a Thoennes používají ??? formulaci, že „pronásledování lze definovat jako obtěžující a zastrašující chování, které může mít podobu vyhrožování, pozorování, sledování, docházení do místa bydliště či pracoviště oběti, opakovaných obtěžujících telefonátů či sms zpráv, zanechávání psaných zpráv, předmětů nebo ničení osobního vlastnictví, přičemž toto chování vyvolává u oběti strach“ (Vargová a kol., 2008). V knize To si líbit nenechám, kterou publikovalo občanské sdružení Rosa v roce 2011 pro dospívající dívky, jež se tématem stalkingu také zabývá, je stalking označen jako „způsob chování, kdy se pachatel zaměří na nějakého člověka, po kterém slídí, obtěžuje ho a pronásleduje jej, vyhrožuje mu, může jej i fyzicky napadnout a někdy i usmrtit. Stalking znamená nejen pronásledování, zastrašování, vyhrožování, ohrožování, ale i psychický a fyzický teror TEDY DŮSLEDEK?, který je důsledkem nenávisti, pomsty ZA CO? nebo i chorobné náklonnosti pachatele KE KOMU? K OSOBE BLÍZKÉ PŘI STALKINGU VŮČI OSOBE BLÍZKÉ?? A CO KDYŽ JDE O OSOBU CIZÍ?“ (ROSA, 2011). Podle autorky Ludmily Čírtkové je v kriminologickém smyslu stalking „úmyslné, zlovolné pronásledování a obtěžování jiné osoby, které JE SNIŽOVÁNA kvalitu života a JE... ohrožuje její bezpečnost“ (Čírtková, 2008).

K pronásledování častěji V JAKÉM PODÍLU? dochází mezi osobami, které se znají, popř. měli či mají blízký vztah - ex-partnery, na pracovišti, mezi sousedy apod., ale také mezi osobami vzájemně se neznámými (pronásledování známých osobností, celebrit a politiků atd.) Stalking nemusí zahrnovat pouze erotický obdiv pachatele URČITÝ MOTIV, ale také různé formy psychického násilí JINÝ MOTIV, které v krajních případech mohou vést až k fyzickému napadení oběti DALŠÍ MOŽNÝ MOTIV! (Čírtková, 2008).

„Za stalking je považováno opakované pronásledování, které trvá minimálně 4 až 6 týdnů. Za opakování je považováno více než 10 pokusů o kontakt. Pokud pronásledování pokračuje delší dobu, je považováno za velmi nebezpečné a ohrožující. Je zde vysoké riziko eskalace násilí, které může vést až k napadení či vraždě oběti“ (ROSA, 2011). Do konce prosince roku 2009 nebyl stalking ukotven v českém právním systému, šlo pouze o jednotlivé paragrafy pojednávající o skutecích páchaných při stalkingu (neoprávněné nakládání s osobními údaji, vzbuzení důvodné obavy, výtržnictví, pomluva, poškozování cizích práv, vražda, úmyslné ublížení na zdraví, úmyslná těžká újma na zdraví, vydírání, útisk, omezování osobní svobody, porušování domovní svobody, úmyslné porušení tajemství dopravovaných

zpráv atd.). Od 1. 1. 2010 jsou v §354 Trestního zákoníku ustanovena také opatření týkající se nebezpečného pronásledování (stalkingu):

„ (1) *Kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že*

- a) vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmu jemu nebo jeho osobám blízkým,*
 - b) vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje,*
 - c) vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje,*
 - d) omezuje jej v jeho obvyklém způsobu života, nebo*
 - e) zneužije jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu,*
- a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.*

(2) *Odnětím svobody na šest měsíců až tři roky bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1*

- a) vůči dítěti nebo těhotné ženě,*
- b) se zbraní, nebo*
- c) nejméně se dvěma osobami.“*

V České republice se se stalkingem setkala 10 % populace JAKÉ? JDE O REPRESENTATIVNÍ ŠETŘENÍ?, z nichž dokonce 2 % končí smrtí. Asi polovina pachatelů stalkingu vyhrožuje své oběti smrtí a 30-40% pachatelů se uchýlí k fyzickému napadení oběti. Nejčastěji se oběťmi stalkingu stávají mladí lidé ve věku od 18 do 24 let. Asi 60% obětí nehlásí pronásledování na policii, většina obětí zná svého pronásledovatele (ROSA, 2011).

Stalking je individuální záležitostí a liší se případ od případu. V mnoha případech ovšem můžeme sledovat jisté typické způsoby chování pronásledovatele – pokusy o kontakt pomocí komunikačních prostředků, vyhledávání fyzické blízkosti oběti, nátlak a psychické deptání, opakované obtěžující telefonáty, kontroly, zastrašování, pronásledování v zaměstnání i na ulici, demonstrování moci a síly v podobě přímých či nepřímých výhrůžek, vydávání se stalkera za oběť, snaha poškodit pověst oběti, očernit ji šířením nepravdivých informací a mnoho dalších (Čírtková, 2008; Policie ČR, 2014; Vavroňová in <http://rosa-os.cz/domaci-nasili-rada-nedoresenych-otazek>).

Stalking naplňuje definici struktury sociální deviace, jak ji popisují Urban a Dubský, kdy subjektem sociálních deviací je stalker (muž nebo žena), objektem obětí stalkingu (opět může být muž nebo žena), cíl je „hon“ oběti, kdy pronásledování subjektu přináší uspokojení a důsledkem uspokojení svých potřeb a „uštvání“ své oběti (Urban a Dubský, 2008).

A JAKÉ JSOU MOŽNÉ PŘÍČINY PODLE TYPU STALKINGU NEBO SITUACE?????

2. Psychoanalytická teorie

Nejznámějším představitelem psychoanalytické teorie je bezpochyby Sigmund Freud, který vysvětloval vznik delikventního chování psychologickými faktory. Mezi další představitele teorie patří také Erich Fromm, Alfred Adler a Karen Horneyová.

Freudova psychoanalýza se domnívá, že lidské chování je ovlivněno 3 podmínkami: psychický determinismus (intrapsychické procesy ovlivňují chování), fyziologický determinismus (fyziologické síly také ovlivňují chování člověka, snaha o udržení rovnováhy mezi fyziologickými a psychickými silami) a existence nevědomí (Navrátil, 2001).

Psychoanalytická teorie ve Freudově podání se tedy skládá ze tří částí: teorie osobnosti, teorie lidského vývoje a teorie psychoanalýzy. Teorie osobnosti tvoří 2 modely, topografický a strukturální, které vznikly s odstupem času, reagující na změny ve Freudově uvažování o lidské části nevědomí. Topografický model tvrdí, že lidskou psychiku má tři vrstvy, a to vědomí, kde jsou mentální a psychické procesy právě vnímané a prožívané, předvědomí, kde se nachází obsah, který byl vědomý, ale byl zapomenut a lze si ho vybavit a nevědomí, kde obsah zůstává ukryt. Nevědomí ovlivňuje jedince v jeho jednání i vývoji (Navrátil, 2001).

Strukturální model osobnosti popisuje lidskou osobnost také složenou ze tří částí: ID, Ego a Superego, které jsou v rozporu a napětí. Id obsahuje základní instinkty a pudy, jedná se o nevědomou a iracionální oblast. Nejznámějšími pudy ovlivňujícími člověka jsou pud lásky (eros) a pud smrti (thanatos). Ego je oblast mezi Idem a superegem, vědomá a racionální, jež se snaží o uspokojení svých potřeb. Superego je „množina zákazů a příkazů vznikající socializací“, kde působí jako moralizující síla. S Idem, Egem a Superegem se také pojí síly katexe a antikatexe, kdy katexe znamená proudění energie z Id k uspokojení a naopak antikatexe z Ega a Superega a brání uspokojení Id, čímž vznikají intrapersonální konflikty (Navrátil, 2001).

Dále ovlivňují deviantní chování jedinců také poruchy v psychosexuálním vývoji jedince. Jedinec prochází 5 vývojovými stupni, kde je každé zaměřeno na určitou oblast, a pokud v některé z nich dojde k „poruše či odchylce“, může dojít k delikventnímu chování. Můžeme tedy rozlišit orální stádium zaměřené na sání a polykání, anální, falické (pohlavní ústrojí), období latence (orientace na sociální okolí, sexualita v pozadí) a genitální stadium značící se završením vývoje (Navrátil, 2001).

Teorie v oblasti sexuálních deviací předpokládá, že každé dítě se rodí se silným sexuálním pudem, ale pokud je proces formování zralé sexuality narušen, může dojít k fixaci a perverzi (ve smyslu sexuální perverze mluvíme o odchylce, nikoli o osobnosti ani charakteru deviantního jedince). Psychoanalytik Stoller zmiňuje, že největší vzrušení přináší právě perverze, která se projevuje jako rizikové chování (Stoller in Weiss, 2002). Psychodynamické přístupy zdůrazňují příčinu sexuálních deviací a roli psychotraumatizujících událostí v dětství a dospívání (Weiss, 2002).

NEMĚLY BY ZDE BÝT PSA TEORIE, KTERÉ SE EXPLICITNĚ ZAMĚŘUJÍ NA PORUCHU IDENTITY????? PŘEDKLÁDANÉ POZNATKY JSOU VELICE OBECNÉ, NEZACÍLENÉ NA STALKERY!!!

3. Indikátory ČEHO?

V následující kapitole se pokusím využít poznatky o psychoanalytické teorii z předchozí kapitoly a operacionalizovat je do podoby konkrétních pracovních otázek. Pro zjednodušení tento proces uvádím do přehledného schématu (schéma č. 1), ve kterém v levém sloupci jsou uvedena klíčová tvrzení psychoanalytické teorie a v pravém sloupci konkrétní pracovní otázky, které by měly umožnit ověřit vhodnost využití této teorie pro vysvětlení stalkingu.

Faktory psychoanalýzy	
a) Psychický determinismus	<p>Myslíte s, že některé SROZUMITELNĚJI PRO DOTAZOVANÉHO, které prožíváte, mají vliv na vaše chování a jednání?</p> <p>Jaké pocity a stavy prožíváte bezprostředně při LÉPE? (Radost, úzkost, pocit moci nebo odplaty...)</p> <p>Jaké pocity a stavy prožíváte při plánování a vzpomínání na LÉPE DLE TYPU STALKINGU,</p>

	<p>SROZUMITELNĚJI, JEDNODUŠEJI!!!?</p> <p>Na co myslíte, když pronásledujete svoji oběť? Co vás vede k tomu, abyste svoji oběť pronásledoval? CO ZJISTÍTE TOUTO OTÁZKOU? (DO ZÁVORKY NAPIŠTE HLEDANÉ TÉMA)</p>
b) Fyziologický determinismus	<p>Spojujete svoje jednání se NESROZUMITELNÉ, LÉPE? Prožíváte při pronásledování sexuální vzrušení?</p> <p>Spojujete svoje jednání s NESROZUMITELNÉ PRO DOTAZOVANÉHO? Prožíváte při pronásledování nutkavý pocit být agresivní?</p>
c) Existence nevědomí	NESMYSLNÁ OTÁZKA
Lidská psychika (Topografický model)	
a) Nevědomí	Podstoupil jste někdy hypnózu? Pokud ano, zjistil jste něco ze svého nitra (nevědomí), o čem jste předtím nevěděl? A KDYŽ ZJISTIL NEBO NEZJISTIL, JAK TO INDIKUJE NA PŘÍČINU STALKINGU?????
b) Předvědomí	Prožil jste nějaká traumata v dětství či v dospívání, která pamatujete?
c) Vědomí	Jaké jsou Vaše nynější asociace, když se bavíme o pronásledování (stalkingu)?
Osobnost (Strukturální model)	
a) Id	Co Vám říkají DTTO ohledně DTTO bez ohledu na názor společnosti a okolí? Co musíte udělat, aby došlo k uspokojení Vašich potřeb JAKÝCH??
b) Ego	Jakým způsobem uspokojování svých potřeb ve skutečnosti provádíte a pouze o nich „nesníte“? NESROZUMITELNÁ OTÁZKA
c) Superego	Posloucháte zákazy a příkazy okolí ohledně vašeho jednání? Pokud ne, proč?
d) katexe a antikatexe	<p>Máte pocit, že „moralizující síla“, vaše přání a potřeby jsou v rozporu nebo je možné plnit vaše očekávání i očekávání společnosti?</p> <p>Uspokojujete své potřeby bez ohledu na okolí nebo se cítíte omezení společností, a proto je potlačujete na svůj úkor?</p>
Psychosexuální vývoj	
a) orální stádium (0-1 rok)	Kojila Vás matka v dětství?
b) falické stádium (3-5 let)	<p>Žártil jste někdy na svého otce (matku v případě stalkera ženy)?</p> <p>Nepocítil jste někdy kastráční úzkost?</p>
c) období latence (6-12 let)	Pamatujete si, kdy došlo k přenosu většiny vaší pozornosti na okolí (kamarádi, vrstevníci, rodina)? Nebo jste měl pocit, že se stále zajímáte o svoji sexualitu a okolí Vás nezajímalo?
d) genitální stadium (puberta a dále)	Myslíte si, že došlo k završení vašeho sexuálního vývoje nebo máte pocit, že Vám stále něco v sexuální oblasti chybí?

Rizikové chování	Jste si vědom, že, to co děláte, není v normě? Uvědomujete si, proč tomu tak je? Co Vám osobně rizikové chování přináší?
------------------	--

4. Aplikace indikátorů

Při posuzování delikventů páchající Stalking vůči svým obětem je nutné zabývat se každým případem zvlášť ne hodnotit stalkery jako „delikventní skupinu jednající podle určitého vzorce“, protože se mezi nimi nacházejí až příliš velké rozdíly (a to ve způsobu páchaní stalkingu i v jeho příčinách).

Stalking podle psychoanalytické teorie může souviset hned s několika příčinami. Delikventovo (stalkerovo) chování mohou ovlivňovat intrapsychické procesy, které ze stalkingu můžou dělat vzrušující „hon za obětí“ přinášející stalkerovi chtěnou pozornost a radost z trýznění oběti. Další vliv mají také fyziologické síly a existence nevědomí. Delikvent v dětství mohl prožít určité traumatické zážitky, které ovlivňují jeho nynější chování a jednání.

Obsah, negativně ovlivňující stalkerovo chování, se může nacházet podle topografického modelu jak v pachatelově vědomí, předvědomí, kdy si své chování (nebo traumata z dětství způsobující deviantní chování) uvědomuje a vybavuje, a koná je tak vědomě, nebo může jít o příčiny související s nevědomím, proto si jich ani sám pachatel není vědom.

Delikvent může Stalking konat také z popudu svých nevědomých instinktů a pudů. Může se tedy jednat zejména o sexuální pud (eros), kdy ho sledování a psychický tlak na oběť vzrušují nebo thanatos (pud smrti), který mu „nakazuje“ chovat se agresivním způsobem jako obrana sebe sama. Stalker se může domnívat, že agresivitou vůči oběti chrání sám sebe a jeho chování je tedy v pořádku. Deviantní pronásledování vzniká příčinou intrapersonálních konfliktů, kdy pud jedince chce oběť pronásledovat, mít nad ní moc, ale superego a ego mu brání v uspokojení. Pronásledování je tedy katexí, kdy energie proudící z Id je silnější než zákazy a příkazy ega a superega, určitým způsobem nad nimi tedy „vítězí“.

Dále je deviantní chování jedinců způsobeno poruchami v psychosexuálním vývoji, tzn., že nedošlo k adekvátnímu vývoji ve výše zmíněných vývojových stupních, proto si jedinec hledá kompenzaci právě ve stalkingu. Stalking může deviantnímu jedinci přinášet

pocit uspokojení při vykonávání rizikového chování kvůli pocitu odplatu společnosti za traumata prožita v raném dětství či prožívání.

5. Zhodnocení teorie

Dle mého názoru je psychoanalytická teorie vhodná pro vysvětlení příčin stalkingu V ČEM, JAK HO VYSVĚTLUJE?, ale má ovšem i svoje nedostatky. Teorie nebere v potaz, že osobnost jedince je vytvářena po celý jeho život, ne pouze zážitky z dětství. Psychoanalytická teorie také nebere v úvahu proměnlivé prostředí deviantního jevu (liší se dle kultury, jiné pojetí v západní a jiné ve východní kultuře). Příčinou sociálních deviací také nejsou pouze psychologické faktory, ale také biologické, sociální a kulturní (Urban a Dubský, 2008).

Breslow také poukazuje na přeceňování sexuálního pudu, kdy se na jeho význam klade až přílišný důraz. Kritizoval také, že psychoanalytické koncepce se zakládají na zkoumání kasuistik nebo malých vzorků, nemůže tedy dojít ke generalizaci na celou populaci (Breslow in Weiss, 2002).

Myslím si, že by bylo vhodné k vysvětlení příčin stalkingu využít také teorii diferencované asociace Edwina Sutherlanda, kde tvrdí, že deviantní chování se lze v rámci menší sociální skupiny naučit stejným způsobem, jako se učí konformní vzorce chování. Pokud tedy někdo blízký (například otec) naučí jedince pronásledování, je vysoce pravděpodobné, že jeho chování přijme v budoucnu za své a bude Stalking také vykonávat. NEPŮJDE SPÍŠE O PSYCHOPATICKÝ TYP OSOBNOSTI? TYP INKOLINUJÍCÍ K MOCENSKÉ NADVLÁDĚ, TOUZE OVLÁDAT DRUHÉ? (VIZTE PRAŠKO, PORTÁL PRAHA)

Použité zdroje

- 1) ČESKO. Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2009, částka 11. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>
- 2) ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 150 s. ISBN 9788024722078
- 3) *Domácí násilí – řada nedořešených otázek* [online]. 2007 [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <http://www.rosa-os.cz/domaci-nasili-rada-nedoresenych-otazek/>
- 4) NAVRÁTIL, Pavel. *Teorie a metody sociální práce*. 1. knižní vyd. Brno: Zeman, 2001, 168 s. ISBN 8090307000.
- 5) *PREVENCE - Stalking* [online]. 2014 [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/prevence-stalking.aspx>
- 6) ROSA. *To si líbit nenechám*. Praha: 2011. 48 s.
- 7) URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ. *Sociální deviace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 167 s. ISBN 9788073801335.
- 8) VARGOVÁ, Bronislava, Dana POKORNÁ a Marie TOUFAROVÁ. *Partnerské násilí*. Praha: Linde, 2008, 159 s. ISBN 9788086131764
- 9) WEISS, Petr. *Sexuální deviace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 360 s. ISBN 8071786349